

Andriy Dmytruk

Directions of Russian-Ukrainian Cooperation in 1990s

The article investigates major trends of Russian-Ukrainian interstate cooperation in 1990s. The researcher points out that the close cooperation of the two branches of power of both countries contributed much to relations development. The author notes that the state of Ukrainian-Russian relations and the existing treaty rules give a possibility to fully realize the potential and national interests of both

УДК: 327(477)

countries. To achieve this goal will require intensive cooperation at various levels to further strengthen trust and mutual respect, expansion of friendly relations and contacts between the citizens of both countries to overcome obstacles to a comprehensive and mutually beneficial cooperation.

Key words: Ukraine, Russia, relations, interstate cooperation.

© **Оксана Добжанська**
(м. Чернівці)

РЕАКЦІЯ УКРАЇНИ НА ПРОЕКТ ЄС СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО

Авторка досліджує реакцію України на проект Євросоюзу Східне партнерство. У статті розглядається ставлення країни до ініціативи ще до її офіційного затвердження та після саміту Євросоюзу в Празі. Авторка висвітлює офіційну позицію України, загальну картину сприйняття даного проекту як високопосадовцями, так і пресою та громадянами України. Україна позитивно сприйняла нову ініціативу Євросоюзу та бачить Східне партнерство як необхідний чинник на шляху до приєднання до ЄС. Проте, така можливість не передбачена програмою Східне партнерство. Деякі політологи вважають, що участь України в цій програмі є кроком назад.

Ключові слова: інтеграція, країни-партнери, Східне партнерство.

Ініціаторами запровадження політики Східного партнерства виступили Польща і Швеція, котрі у травні 2008 р. запропонували поглиблення взаємин із східними сусідами, охопленими Європейською політикою сусідства. Саме представники цих країн презентували Проект Східного партнерства у травні 2009 р. Однак, слід розуміти, що на формування проекту вплинули дії багатьох членів Євросоюзу. На потребу інтенсифікації стосунків із східними сусідами постійно звертали увагу країни Вишеградської четвірки – Польща, Словаччина, Угорщина і Чехія, висуваючи конкретні пропозиції у цьому плані. Подібну позицію займали також колишні радянські республіки Литва, Латвія і Естонія. Під час свого головування в ЄС у першій половині 2006 р. Австрія запропонувала будувати спільну енергетичну політику на засадах діалогу з Україною та Білоруссю як транзитними державами енергоносіїв. Німеччина, головуючи в ЄС у першому півріччі 2007 р., виступила з пропозицією поглиблення Європейської політики сусідства. В ній передбачалася „широка позиція поглиблення стосунків” з сусідніми державами, тобто з країнами, охопленими ЄПС, що уможливило б Євросоюзіві укладання з ними конкретних угод, передусім економічної співпраці. Виразом зміненого підходу Євросоюзу до політики сусідства стало ухвалення в грудні 2007 р. Європейською радою польсько-литовської пропозиції розвитку південно-східного виміру ЄПС не лише в рамках двосторонніх взаємин, але й багатосторонніх.

Проект був покликаний окреслити нову політику ЄС щодо країн Східної Європи. До Східного партнерства запросили Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову і Україну. Східне партнерство - це по суті і план дій, і домашнє завдання, і програма ЄС для країн, які прагнуть членства в Євросоюзі.

Програма Східне партнерство офіційно затверджене Європейською Радою 19-20 березня 2009 р. та введена в дію на саміті Євросоюзу за участю керівників держав-адресатів 7 травня в Празі. Україна є однією з держав, на які спрямована дана програма. Цікавим було дослідити реакцію України на такі події та розглянути сприйняття нашою державою подій, які безпосередньо її торкаються.

Як же відреагувала Україна на події березня-травня 2009 р.? Для нас важливо дізнатися офіційну позицію України щодо програми Східного партнерства. Метою даної статті є дослідити реакцію України на Східне партнерство. Нас цікавить думка високопосадовців та політологів, позиція яких не завжди співпадала з офіційною проголошеною позицією України. На ключові запитання: „Що отримає Україна від Східного партнерства? Чи потрібно це Україні?”, - відповіді звучали різні. Розмови про позитивні та негативні сторони програми почали точитися ще задовго до її офіційного затвердження.

Так 24 березня 2009 р. заступник глави Секретаріату Президента Андрій Гончарук, коментуючи зовнішньополітичну ініціативу Євросоюзу заявив, що Україна вітає і готова підтримати та в прагматичний спосіб використовувати елементи Східного партнерства настільки, наскільки це сприятиме досягненню цілей інтеграції України в ЄС.

Позиція, яку Президент Віктор Ющенко доводив до відома європейських партнерів, ґрунтувалася на аналізі як позитивних з точки зору України елементів Східного партнерства, так і закладених в ініціативу підходів, що викликають стурбованість.

Декларація Європейської Ради, ухвалена на додаток до висновків від 19-20 березня, вносила до концепції Східного партнерства деякі корективи, що свідчили про певне послаблення її амбітності. Передусім це стосується мети Східного партнерства. На відміну від пропозицій Європейської Комісії від 3 грудня 2008 р.,

якими закріплювалася мета встановлення між ЄС і державами-партнерами відносин політичної асоціації та економічної інтеграції (формула включена відповідно до пропозицій України), декларація Європейської Ради від 19-20 березня 2009 р. говорить лише про „створення умов” для подальшого запровадження цих принципів. Такі зміни, принаймні з точки зору України, ставлять під сумнів спроможність Східного партнерства забезпечити „значне посилення” політики ЄС відносно своїх східноєвропейських партнерів, про що йдеться у декларації Європейської Ради.

За словами А. Гончарука, також зазнав змін потенціал Східного партнерства в контексті візово-міграційного діалогу з державами-партнерами, оскільки, згідно з декларацією Європейської Ради, довгостроковим пріоритетом розглядається вже не скасування візового режиму, а лише його лібералізація [8].

Очевидно, що Україна очікувала отримати більше від Східного партнерства ніж пропонував ЄС. Можливо, таке запропоноване меню Східного партнерства і задовольняло інші країни, на які планувалось поширення програми, проте Україна, керуючись правилом: „Вимагай неможливого – отримаєш максимум”, прагнула отримати більше запропонованого. Проте, така тактика не дала результату і тому, ближче до дати офіційного затвердження програми Східного партнерства, все частіше почали зазначати саме переваги даної ініціативи для України, а про негативні моменти вголос говорили все рідше.

Газета „Дзеркало тижня” публікує інтерв'ю заступника міністра закордонних справ України Костянтина Єлісеєва. Характеризуючи концепцію Східного партнерства він зазначив: „Вже з назви випливає, що це буде перший за часів незалежності формат відносин, де на чільне місце буде поставлено не географічне сусідство, а реальне партнерство, адаптоване саме до української специфіки. Східне партнерство розглядається нами як гармонійне доповнення до досягнутого високого рівня двосторонніх відносин з ЄС. І аж ніяк не як ерзац. Примат двостороннього вектора має залишатися непохитним” [3, с. 5]. При цьому високопоставлений дипломат констатував, що, незважаючи на всі переваги, Східне партнерство не є кінцевою метою євроінтеграційних устремлень України.

На офіційному сайті Президента України за день до затвердження Східного партнерства 6 травня повідомляють, що ініціатива Східне партнерство, безумовно, є суттєвим допоміжним механізмом практичної інтеграції України до європейських структур, однак вона не підміняє ідеї набуття Україною повноцінного членства в ЄС. Тут же Уповноважений Президента з міжнародних питань енергетичної безпеки Богдан Соколовський відзначив: „У жодному випадку - я наголошую на цьому - Східне партнерство не підміняє і не є альтернативою в широкому розумінні інтеграції України до стандартів і норм Євросоюзу” [4].

Про це говориться й на офіційному веб-порталі

органів виконавчої влади України „Урядовий портал”. Позиція України подана для загального огляду чітко та ясно, а саме: „Своєю участю в установчому саміті Україна задекларувала власну політичну підтримку ініціативі Східне партнерство та засвідчила готовність використовувати її інтеграційні можливості для сприяння руху України в напрямку набуття членства в ЄС. Україна розглядає Східне партнерство як допоміжний інструмент до двостороннього формату відносин з ЄС, реалізація елементів якого дозволить прискорити інтеграцію України до ЄС” [7].

Газета „День” опублікувала статтю Андрія Гончарука, заступника голови Секретаріату Президента України вже після офіційного затвердження у Празі Східного партнерства. Він наголошував, що поява Східного партнерства - результат складного компромісу, який намагається врахувати позиції усіх держав-членів ЄС, серед них і держав-скептиків процесу розширення ЄС, а також східноєвропейських країн-партнерів, таких як: Білорусь, Вірменія та Азербайджан.

Водночас, позитивною стороною є те, що Східне партнерство користується підтримкою всіх держав-членів ЄС. Це дає змогу розраховувати на повну політичну та фінансову підтримку Східного партнерства з боку інституцій ЄС та держав-членів. Під час головування в ЄС Чехія охарактеризувала Східне партнерство не лише як цілком природний вимір зовнішньої політики ЄС, а і, як противагу, політиці сусідства.

Із політичного погляду така постановка питання цілком відповідає інтересам України, оскільки формально закріплює окремий вимір зовнішньої політики ЄС відносно своїх європейських сусідів, тоді як більшість учасників політики сусідства - сусіди Європейського континенту.

Головною метою Східного партнерства є створення необхідних умов для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між ЄС і зацікавленими країнами-партнерами (Україна, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Молдова, Грузія). Іншими словами - Східне партнерство є першою зовнішньополітичною ініціативою ЄС для європейських країн колишнього СРСР, яка пропонує їм співпрацю на інтеграційних засадах.

У цьому А. Гончарук вбачав принципову відмінність Східного партнерства від Європейської політики сусідства, яку було ухвалено в червні 2004 року і з якою не погоджувалася Україна. Саме ця особливість нової східної політики ЄС матиме справжню додану вартість для наших відносин. Східна політика має стати кроком вперед у напрямку поглиблення інтеграції східних сусідів з огляду на їхню європейську ідентичність. Українська сторона виходить з того, що Східне партнерство стане гнучкою рамковою політикою, що сприятиме реалізації євроінтеграційного потенціалу кожної з держав-партнерів та гармонійно доповнюватиме двосторонній вимір відносин між країною-партнером та ЄС [2, с. 7].

Як бачимо, офіційні представники, малюючи перспективу Східного партнерства для України майже вилучили темні тони та намагалися показати все тільки у світлих. Про те, що деякі політологи вважають такий хід ЄС своєрідним кроком назад у інтеграційному процесі України зі Союзом говорилось не надто часто. Та все ж, такі думки лунали.

Українські дипломати не раз декларували, що Східне партнерство розглядається як ефективний інструмент для створення належних умов інтеграції України до ЄС, проте, у Києві брали до уваги і її недоліки.

Критики стверджують, що впроваджуючи цю ініціативу, Брюссель хоче таким чином притримати амбітні країни на порозі Євросоюзу. Адже поки що всередині самого ЄС немає одностайності з приводу готовності до подальшого розширення. Складно не помітити, що країни, обрані для Східного партнерства хоч і об'єднані спільним радянським минулим, проте мають різні політичні перспективи на вступ до ЄС, а також дещо відмінний досвід і ступінь співпраці з євроінституціями. Тож по якій країні Брюссель збирається рівняти рамки Східного партнерства? Як сказав в інтерв'ю газеті „Урядовий кур'єр” керівник департаменту Європейського Союзу Павло Клімкін, Україна має з ЄС свій напрацьований діалог і сподівається, що він так само ефективно триватиме в Східному партнерстві, незалежно від специфіки відносин інших країн, що входять до цієї ініціативи. На запитання, чи є метою програми скасування візового режиму країн-учасниць з Євросоюзом, прозвучала відповідь, що ця мета не може бути застосована до всіх шести держав. За словами П. Клімкіна, Східне партнерство поки що сплановане на чотири наступні роки. „Якщо програма зарекомендує себе як ефективна, то її буде продовжено” [1], - сказав він.

„Український тиждень” опублікував думку Голови делегації ЄС – Україна, депутата Європейського парламенту Адріана Северина, який переконаний, що зі Східним партнерством є дві проблеми. По-перше він ставить питання : якою є додана вартість цієї ініціативи? Такі держави, як Україна, які вже досягли певних успіхів, можуть боятися того, що увагу Європейського Союзу до них буде розпоршено, адже в цій групі є досить різні країни. Відповідно, побічним ефектом Східного партнерства є те, що всі ініціативи в його межах будуть зведені до дуже низького спільного знаменника. По-друге, Східне партнерство ґрунтується на філософії конфронтації та винятків. Тут він мав на увазі Росію і Туреччину. Чому вони виключені з цієї ініціативи? Фактично Східне партнерство виглядає як віддзеркалення російської політики створення навколо себе зони особливих інтересів. Ми боремося з Росією за тих самих сусідів, тож цей регіон може перетворитися на поле битви.

Адріан Северин переконаний, що це тупикова ініціатива, але в Україні немає мужності визнати, що це погана ідея. Також він звернув увагу, хто стоїть за Східним партнерством, – це Польща, Чехія

та Швеція. Всі ці країни мали чи мають проблеми з ратифікацією Лісабонської угоди. Україна повинна бути реалістичною. Східне партнерство передбачає співпрацю між країнами-учасницями. Є, наприклад, ідея створити парламентську асамблею країн партнерства. Але ж у законодавців цих країн немає постійного спільного порядку денного. До того ж, це була б дуже дорога інституція [6].

Цікавим на нашу думку є те, як же бачать Східне партнерство самі українці? Портал Європейський простір на своїй сторінці організував неофіційне опитування. Читачам було запропоновано відповісти на таке запитання: Східне партнерство у відносинах Україна – ЄС:

- підміна перспективи членства - 176
- необхідна інтеграційна ініціатива - 178
- вигода для ЄС -47
- чергова програма допомоги -53
- важко сказати - 58

Всього станом на 21 лютого 2010 р. проголосувало 512 осіб [5]. Хоча ці дані не є офіційними та все ж вони висвітлюють певну позицію українського суспільства. Як можна простежити з результатів, думки розділилися – одні переконані, що Східне партнерство необхідна інтеграційна ініціатива, інші, незважаючи на заяви високопосадовців, - все ж вбачають у ініціативі ЄС підміну перспективи членства України в ЄС.

Отже, як ми бачимо, реакція України на запропоновану ЄС ініціативу Східного партнерства була чітко визначеною та досить активно висвітлювалась в ЗМІ офіційними особами країни. Східне партнерство трактували як продовження Європейської політики сусідства тільки з урахуванням всіх недоліків, що були допущені в попередній програмі. Нова ініціатива була сприйнята Україною як гармонійне доповнення до досягнутого високого рівня двосторонніх відносин з ЄС. При цьому завжди наголошувалось, що Східне партнерство не підміняє і не є альтернативою в широкому розумінні інтеграції України до стандартів і норм Євросоюзу. Саме ці ідеї була центральними у будь-яких заявах офіційних осіб.

Але політологи та суспільство не так однозначно сприйняли Східне партнерство як це було зроблено на найвищому рівні. Часто поставало питання : які переваги отримає Україна? Проте не всі з таким же ентузіазмом як офіційні представники були переконані, що це суттєвий крок вперед, а не марширування на місці.

Джерела та література:

1. Власенко В. Євросоюз пропонує Східне партнерство. – Урядовий кур'єр. – 7 травня 2009. – Режим доступу //http://www.ukurier.gov.ua/index.php?news=1&id=1102; 2. Гончарук А. Східне партнерство стартувало. І тепер уже від східноєвропейських партнерів, зокрема й України, залежить реалізація їхніх європейських амбіцій. – День. – 2009. - №80. – С. 7; 3. Заступник голови МЗС: Східне партнерство є лише етапом на шляху

до членства в ЄС. – Дзеркало тижня.- № 16. – 2009. – С. 5; 4. Ініціатива „Східне партнерство” не піднімає ідеї набуття Україною повноцінного членства в ЄС - Б.Соколовський. - Прес-служба Президента України Віктора Ющенка. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/13699.html>; 5. Східне партнерство – нова амбітна глава у відносинах ЄС зі східними сусідами. – Європейський простір. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/news/44981.html> [дата перегляду 14.01.2010]; 6. Східне партнерство. – Український тиждень. – Режим доступу: <http://www.ut.net.ua/art/166/0/2374/>; 7. Східне партнерство. – Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=224168250&cat_id=223345569; 8. Україна підтримує „Східне партнерство” як інструмент досягнення членства в ЄС - А. Гончарук. – Режим доступу: <http://ukraine-nato.ukrinform.ua/ua/analytical/1859/>.

УДК: 327.3

Oksana Dobrzanska

Ukraine's Reaction o the Eastern Partnership Program

The article reveals the issues of Ukraine's reaction to the Eastern Partnership Program and the position of Ukraine before the official adopting the program and after the Summit of the European Union in May in Prague. The author take to into account the official announced version and reflections of political scientists and ordinal people. Ukraine positively perceived this program as a necessity on the way to joining EU. But such possibility is not noted in program Eastern Partnership. Some political scientists are convinced that Ukrainian participation in this initiative will be a backward step.

Key words: Eastern Partnership, integration, countries-partners.

© Людмила Кіян
(м.Чернівці)

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

В статті досліджуються основні підходи до визначення неурядових організацій. Розкрито роль неурядових організацій як нових учасників міжнародних відносин та основні напрями їх впливу на можливості держав у світовій політиці. Проаналізовано проблеми, які входять до сфери діяльності неурядових організацій. Окреслено перспективи взаємодії держав та неурядових організацій. У цьому контексті розглянуто вплив глобальних тенденцій світового розвитку на еволюцію інституту держави, що неминуче породжує нову якість міжнародних відносин.

Ключові слова: неурядові організації, глобалізація, національна держава, недержавні актори, система міжнародних відносин.

Більше двох століть національна держава, будучи універсальною політичною організацією, залишалась головним і навіть єдиним актором у сфері міжнародних відносин. Дана реалія була поставлена під сумнів сучасними тенденціями розвитку світового співтовариства.

Революція в галузі телекомунікацій та інформаційних технологій і, як наслідок, зростаюча взаємозалежність світу позначаються на ролі і функціях як окремо взятих держав, так і на системі міжнародних відносин в цілому. Прогресуюче „розмивання”, кордонів, яке унеможливує виключну юрисдикцію тієї чи іншої держави над певною територією; поява глобальних проблем та нетрадиційних загроз, подолання яких потребує об'єднання зусиль; стирання межі між внутрішньою та зовнішньою політикою та децентралізація процесу прийняття рішень – далеко не повний перелік факторів, що зумовлюють зменшення масштабів самостійності і можливостей держави як міжнародного актора.

Глибокі економічні та соціальні зміни в світі внаслідок технологічної революції проявилися зокрема

в зростанні матеріального добробуту, підвищенні рівня і доступності освіти, що створило додаткові можливості для соціалізації та мобільності індивідів і, як наслідок, сприяло зміні їх уявлень про участь в політичному процесі.

Результатом переплетення двох взаємоспрямованих тенденцій – послаблення держави з одного боку та активізація індивіда – з іншого, стала поява приватних за своєю природою акторів, нових форм моральної і політичної поведінки в транснаціональному просторі – неурядових організацій.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що неурядові організації на початку 90-х років ХХ століття утвердилися як автономні та важливі недержавні актори міжнародних відносин. Їх здатність до мобілізації глобальної громадської дії дала підстави стверджувати про появу „другої влади”, стосовно держави, зсув традиційного сприйняття політичного процесу. Це вимагає детального розуміння неурядових організацій, які є важливим чинником соціального та політичного життя та складовою будь-якого суспільства, що існує за умов демократичного режиму.

Метою даного дослідження є аналіз ролі неурядових організацій у формуванні нової системи міжнародних відносин

Джерельну базу дослідження склали наукові доробки вітчизняних і зарубіжних дослідників, котрі займаються проблемами діяльності неурядових організацій, ролі в міжнародних відносинах національної держави, її взаємодії із зазначеним політичним актором. В першу чергу серед них варто відзначити сайти неурядових організацій Міжнародна Амністія [3], Грінпіс [2]. Вагомий внесок у процес дослідження проблеми внесли Г.Шмітц [19], С.Кеглі [16]. Різносторонньому висвітленню сутності і наслідків процесу глобалізації присвяче-